

Expansió territorial de les oficines de la Caixa d'Estalvis de Catalunya (1975-1989)

Jordi PADRELL BENET

Facultat de Filosofia i Lletres

Departament de Geografia i Història (Tarragona)

1. Introducció

A Catalunya hi ha un nombre important d'oficines financeres, tant pel que fa referència a entitats bancàries, amb un nombre total de 3.094 oficines, com a caixes d'estalvis, amb 3.442 oficines. Aquestes xifres corresponents a l'any 1988¹ constitueixen, en el context nacional, un 18,5% en el cas de les oficines bancàries i un 24,5% en el cas de les caixes d'estalvis. D'aquestes dades es desprèn l'existència d'un important sector financer respecte al nombre d'oficines, en relació amb l'àmbit espanyol. D'altra banda, ens adonem que a Catalunya existeix un major pes de les oficines de caixes d'estalvis que de bancs, al contrari del que succeeix a la resta d'Espanya, encara que convé assenyalar que també a l'àmbit nacional les caixes d'estalvis van guanyant terreny mica en mica.

El nombre total de caixes d'estalvi que operen a Catalunya és de 10 (gener de 1991), xifra excessiva, segons els experts financers, dins un mercat saturat. Una de les entitats que més cura ha tingut a l'hora d'efectuar la seva expansió arreu del territori català ha estat la Caixa d'Estalvis de Catalunya. Aquesta entitat fou fundada l'any 1926 per la Diputació de Barcelona, moment en què s'anomenava Caixa d'Estalvis Provincial de la Diputació de Barcelona. Més endavant, canvià el nom pel de Caixa d'Estalvis de la Generalitat, a la vegada que augmentava el seu àmbit d'actuació, de la província a tot Catalunya. L'any 1939 es tornà a conèixer pel primer nom, i fou altra vegada reduïda a l'àmbit provincial. L'any 1978 passà a tenir la seva actual denominació.

Analitzarem més endavant el procés d'expansió de les oficines de la Caixa d'Estalvis de Catalunya en el període 1975-1989. Però abans comentarem un dels elements que influeixen en la localització de les oficines com és el concepte d'àrea de mercat. L'àrea de mercat correspon a la zona on es troben uns clients potencials i als qui li és rentable desplaçar-se a aquesta oficina des d'on es troben. Això es té en compte a les grans ciutats, com és el cas de Barcelona on la Caixa de Catalunya concentra el 36,08% del total d'oficines que té a Catalunya (1989).

Existeix una forta relació entre l'augment del nombre d'oficines i la difusió dels seus serveis, cosa que fa que els clients utilitzin aquestes instal·lacions amb una major freqüència. Els serveis vénen millorats en bona part per l'obertura de caixers automàtics permanents les 24 hores del dia, i que analitzarem després en el cas concret de la Caixa de Catalunya.

Així doncs, l'augment de l'expansió de les oficines d'entitats financeres vindria donada, com assenyala Gámir Orueta (1987),² pel doble paper que juga l'oficina, per una part en ésser oficina i per l'altra en ser un lloc destinat al servei públic (cobraments de nòmines, domiciliació de rebuts, etc.).

2. Expansió territorial de la Caixa de Catalunya (1975-1989)

Un dels objectius principals de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, des de la seva fundació, ha estat la voluntat de ser present a totes les comarques de Catalunya. Aquesta intenció té la traducció visual en els mapes que s'acompanyen (Mapa 1, Mapa 2, Mapa 3, i Mapa 4). Aquest interès no ha afectat estrictament les activitats financeres sinó que també s'ha potenciat l'activitat de l'Obra Social de l'Entitat, que es tradueix en la creació de clubs de jubilats, centres sanitaris, sales de lectura, etc. Destaca la publicació de nombrosos estudis sobre qüestions referents a Catalunya, com és el cas de la col·lecció «Catalunya Comarcal», amb una intenció de donar a conèixer la realitat socio-econòmica de les comarques catalanes.

Malgrat aquestes intencions, la realitat a començaments dels anys seixanta, respecte a l'expansió bancària, era regulada pel Banc d'Espanya, que era el responsable de fixar les condicions de l'obertura d'oficines bancàries mitjançant els plans d'expansió bancària. L'any 1974 es crea una nova normativa bancària, amb la qual les entitats podien les entitats escollir lliurement la plaça de les seves oficines. Així, s'inicià un procés de liberalització que ha arribat fins els nostres dies i, és previsible que s'allargui fins l'any 1993, data en que Espanya entrarà en el Mercat Comú Únic. Cal aclarir, que aquestes mesures, encara que destinades a entitats bancàries, també afectaran les entitats de caixes d'estalvis.

2.1. Període 1975-1979

En aquest període (1975-1979), la Caixa de Catalunya concentra principalment l'obertura de noves oficines a l'àrea metropolitana de Barcelona. S'obren en aquests cinc anys un total de 114 oficines, destacant l'any 1976 amb 45 noves oficines obertes (veure Quadre 1), fet que significa un augment anual del 34,62%.

La formació de xarxes d'oficines es veu influenciada per diversos factors. Aquests són segons Oliveras Samitier (1987)³: la normativa bancària promulgada pel govern i el banc central, la situació financera de les pròpies entitats, l'estratègia geogràfica de cada entitat, la conjuntura econòmica i l'estat de les comunicacions.

D'acord amb el primer d'aquests factors i recordant el que s'ha dit sobre les dificultats d'obertura de noves oficines, entendrem la concentració d'aquestes a l'àrea metropolitana de Barcelona (veure Mapa 1). Un altre factor decisiu és la presència de la seu principal de la Caixa de Catalunya en aquesta ciutat.

Les comarques veïnes al Barcelonès són les que es caracteritzen per una implantació important d'oficines. Hi ha una expansió cap al nord de Catalunya (comarca del Berguedà), i amb algunes oficines a la comarca del Pallars Jussà.⁴ Es localitzen també oficines a Lleida i la seva comarca, així com a les comarques del voltant.

D'altra banda, s'ha de remarcar que el desenvolupament de la xarxa operativa de l'Entitat a les comarques gironines i tarragonines no es produeix fins al 1980, com a conseqüència de les restriccions que imposava l'anterior regulació de l'expansió de les entitats d'estalvis.

En el Quadre 1, es presenten les oficines noves obertes per anys i el total de la xarxa. Es passa de 130 oficines l'any 1975, fins a les 244 de l'any 1979. Com ja s'ha esmentat, l'any 1976 és el que es van obrir més oficines. El 1978 solament, es van obrir 12 noves oficines, amb un increment anual del 5,80%, el més baix d'aquest període.

2.2. Període 1980-1984

El 21 de desembre de 1979, apareix una nova regulació de l'expansió de les entitats d'estalvis, la qual permetia a la Caixa de Catalunya impulsar el seu objectiu d'ampliar la seva cobertura d'actuació, obrint oficines a les comarques gironines i tarragonines.

L'ordre ministerial esmentada permetia l'expansió sense restriccions de les caixes d'estalvis dins de cada regió. També millorava la possibilitat d'expansió cap a d'altres comunitats autònomes diferents de la que ja pertanyia l'entitat, i es permetia obrir un nombre limitat d'oficines a les ciutats més importants d'Espanya, com eren Barcelona, València, Saragossa, Bilbao i Madrid. Convé aclarir que aquesta darrera possibilitat estava reservada a les entitats amb un saldo de recursos aliens superiors a 50.000 milions de pessetes.

Aquest període (1980-1984) es caracteritza per l'inici d'una notable obertura de noves oficines a Catalunya per part de la Caixa de Catalunya. Fins la normativa comentada anteriorment, aquesta entitat havia concentrat el seu àmbit d'actuació a les comarques barcelonines. Això, es desprèn de la «Memòria 1980», segons la qual, un dels fets destacables de l'activitat d'aquesta entitat durant l'any 1980 va ser la notable expansió per diferents comarques catalanes. Després de la desaparició de les limitacions que impedièn l'obertura d'oficines a tot el territori del Principat, «la Caixa de Catalunya ha volgut fer efectiva la seva voluntat d'aproximació i de servei a les diferents comarques i d'assumir amb conseqüència el nom de Caixa de Catalunya».

L'any 1980 es posa en funcionament un notable nombre de noves oficines, 57 en total, que representen un 23,36% d'increment anual. Es localitzen en vuit comarques on fins aleshores la Caixa de Catalunya no hi era present. La resta es localitzarà a la ciutat de Barcelona, en municipis de la seva comarca, i municipis de les comarques veïnes.

L'any 1981 s'obren un total de 73 oficines. Si observem el Quadre 1, apreciarem que a partir de l'any 1981 i fins al 1989, es manté un descens progressiu respecte a l'obertura de noves oficines.

De les oficines obertes el 1981, onze pertanyen a municipis on per primera vegada s'implanta la Caixa de Catalunya.

Una vegada superades les restriccions que imposava l'anterior regulació d'expansió de les entitats d'estalvis, la Caixa de Catalunya iniciarà un procés d'expansió destinat a la consolidació d'una àmplia xarxa de servei arreu de Catalunya. La política d'expansió que portarà a terme estarà basada en la instal·lació a les capitals comarcals, sense intensificacions intermèdies i graduals del territori. No hi haurà una presència important d'oficines entre la capital de comarca i els municipis de la perifèria.

Del Mapa 2 es desprèn l'escassa implantació d'oficines a zones agràries i sense indústria: Montblanc (Conca de Barberà), Falset (Priorat), etc. És rellevant, per altra banda, la localització de l'Entitat a les zones costaneres on predomina el sector serveis amb una clara vocació cap al turisme i les activitats immobiliàries. A la vegada s'hi localitza un important nombre de població, que farà que les entitats d'estalvis persegueixin en aquestes zones una major quantitat de punts de servei i de clients. Sembla que hi ha una correlació directa entre dipòsits de clients i punts de negoci.

El cas de la ciutat de Barcelona ha de ser considerat com un cas especial, ateses les seves dimensions demogràfiques i el seu caràcter de capitalitat.

L'any 1982 s'obren oficines fora de l'àmbit català, en situar-se tres a València i dues a Madrid.

Durant l'any 1983 s'obren oficines a Falset, Gandesa i Móra d'Ebre, municipis pertanyents a comarques on la Caixa de Catalunya tenia una mínima representació. Aquí es pot parlar de la culminació de la primera fase prevista per l'Entitat respecte a l'extensió comarcal, encetada al principi d'aquest període. Aquest any, cal remarcar la posada en marxa del primer caixer automàtic de la Caixa de Catalunya, amb una intenció clara de captar nous clients oferint la possibilitat d'efectuar operacions bàsiques (reintegraments, imposicions...), durant les 24 hores del dia i al llarg de tota la setmana.

En definitiva, aquest període ve caracteritzat per l'expansió de la Caixa de Catalunya arreu de les comarques catalanes, a la vegada que es potencien també les oficines a la ciutat de Barcelona, seu de l'oficina central i centre de decisions.

2.3. Període 1985-1989

El Mapa 3 recull la xarxa d'oficines de la Caixa de Catalunya l'any 1989 i ens ajuda a valorar el lloc on l'Entitat té més incidència a l'hora d'obrir noves oficines. Per una ban-

da, s'aprecia una forta implantació a Barcelona, amb un total de 210 oficines, amb una àrea també important que l'envolta.

Una segona consideració a fer és la localització d'un notable nombre d'oficines a municipis costaners i principalment en aquells en els quals l'activitat més destacada és la del sector terciari, amb una clara vocació turística i, per tant, receptor d'una xifra important de clients potencials.

L'any 1985, la Caixa de Catalunya continua amb la intenció de potenciar la xarxa d'oficines a la ciutat de Barcelona, i d'altra banda destaca l'obertura de sis oficines a la comarca de l'Alt Penedès. A Barcelona es concentra la tercera part del nombre total d'oficines en funcionament en aquest any, que eren 515, un 53% de les quals han estat obertes a partir de l'any 1980.

L'any 1986, l'Entitat va iniciar l'execució d'un programa que feia referència a l'ampliació del nombre de caixers automàtics en funcionament, amb la intenció de configurar una xarxa adequada a la progressiva dimensió de la Caixa de Catalunya.

A Catalunya hi ha un alt índex de concentració bancària, com ja s'ha dit al començament d'aquest estudi. Segons Jean Dermine i Damien Neven (1990),⁵ com més alt és aquest índex de concentració, més grans seran els marges d'interessos; d'acord amb aquest marge d'interessos, segons aquests autors, les polítiques de preus que apliquen les entitats financeres són les següents: com més gran és el marge d'interessos, normalment les entitats bancàries tendeixen a tenir més cura del servei al client. Així, les entitats en aquest cas tenen un especial interès a millorar el servei, oferint per exemple una xarxa més extensa de caixers automàtics, el pagament de rebuts, domiciliació bancària, etc.

Durant l'any 1987, es va continuar per part de la Caixa de Catalunya l'execució del pla d'expansió de la xarxa de caixers automàtics iniciat l'any anterior. L'any 1986, la Caixa de Catalunya tenia oberts 37 caixers automàtics, arribant a un total de 77 l'any següent.

Pel que fa a l'obertura de noves oficines, cal destacar que durant l'any 1987 s'obren sucursals a poblacions on no n'hi havia, com és el cas de Salou (comarca del Tarragonès), i Calafell (comarca del Baix Penedès), amb una clara vocació turística. També s'obren noves oficines a Madrid i a València.

Durant la dècada dels vuitanta, serà el 1988 quan s'obren menys oficines de l'Institució, amb 15. Aquest darrer any, la Caixa de Catalunya es va fer càrrec dels actius i passius de la Caixa Rural Comarcal de Reus, entitat financera de la Cooperativa Comarcal d'Avicultura de Reus. Això va provocar que s'obris una oficina a la ciutat de Reus (comarca del Baix Camp).

El Mapa 4 presenta la xarxa de caixers automàtics de la Caixa de Catalunya l'any 1989. Resulta rellevant la distribució geogràfica d'aquests, que és marcada per la densitat demogràfica de les zones on s'instal·len, a més de l'afluència turística. L'Entitat situa els caixers automàtics a oficines operatives i en ubicacions on hi ha una presència important de públic. Es tracta d'abastar les zones on l'oportunitat de negoci és més gran.

L'any 1989, la xarxa de caixers automàtics de la Caixa de Catalunya estava formada per un total de 278 caixers, amb l'obertura, aquest any, de 89 nous caixers. Val a dir, que és durant l'any 1988 quan s'obren més caixers des de l'inici de la implantació d'aquest servei, amb 116 nous caixers automàtics.

Podem dir per tant que s'ha ampliat notablement la cobertura territorial de caixers automàtics, tant a la ciutat de Barcelona com a la resta dels principals municipis de Catalunya. La finalitat és la de millorar la cobertura d'oferta als municipis costaners que tenen una acusada activitat lligada amb el turisme.

D'altra banda, també s'obren caixers automàtics fora de Catalunya. Concretament, l'any 1989, els trobem instal·lats a Madrid, València, Palma de Mallorca i Torrejón de Ardoz.

Respecte a l'obertura de noves oficines, durant l'any 1988, la Caixa de Catalunya n'obre solament 13. Així, el nombre total era de 560, de les quals 554 es localitzaven a 192 municipis diferents d'arreu de Catalunya. Les sis restants estaven situades a Madrid (tres) i a València (tres).

Durant l'any 1988, la Caixa de Catalunya va iniciar una estratègia per adequar-se a les noves circumstàncies que comportarà la propera entrada al Mercat Únic financer d'Espanya, a partir de 1993. Aquest fet farà que el mercat sigui molt més ampli del que ha estat fins l'actualitat. Per tant, la Caixa de Catalunya, segons la «Memòria 1988», adoptarà diverses estratègies: en primer lloc, la consolidació i racionalització de la xarxa al seu mercat tradicional català per poder fer front als possibles canvis que es produeixin. També s'ocuparà de la implantació de noves oficines fora de Catalunya, principalment a Madrid, a la costa mediterrània, i a les illes Balears, amb una clara incidència del turisme internacional. Per últim, potenciarà la dimensió internacional mitjançant acords de cooperació amb altres entitats estrangeres, com va ser l'acord signat amb la Société Marseillaise de Crédit, entitat financera amb seu a Marsella, que actua prioritàriament a les regions del sud-est de França. L'any 1989 s'estableixen nous acords de cooperació també a l'àmbit internacional, amb la Cassa di Risparmio di Genova e Imperia i amb l'Associació de Caixes Independents i Públiques Alemanyes.

L'any 1989, la Caixa de Catalunya establirà acords de cooperació amb altres entitats de caixes d'estalvis espanyoles (Ibercaja, Caixa de Galícia, Caixa de València, Caixa de Ronda i Caixa de Salamanca), per col·laborar mútuament en diversos aspectes, tant d'investigació com de promoció comercial.

En aquest darrer any del període, s'obren un total de 36 oficines, amb una xarxa de 596, de les quals 582 eren a Catalunya, 10 a la Comunitat Autònoma de Madrid, tres a València i una a les illes Balears. L'oficina oberta a Palma de Mallorca remarca l'interès de l'Entitat pel mercat mediterrani.

3. Conclusions i perspectives

La xarxa de qualsevol entitat financera és influenciada per diferents aspectes que hem vist al llarg de l'estudi. En un primer moment, l'àmbit d'activitat de la Caixa de Catalunya

quedava reduït a la província de Barcelona, a causa de la normativa vigent referent a la prohibició de l'expansió d'aquestes entitats fora del seu àmbit.

Més endavant, sorgiran diverses estratègies per a la localització més adient de les oficines. Aquestes estratègies estaran influenciades de manera destacable per la conjuntura econòmica, per la importància de la localitat com a centre urbà aglutinador d'un gran nombre d'habitants, que es tradueixen amb un major conjunt de clients. De la mateixa manera, la vocació d'una localitat de cara al sector turístic tindrà una valoració especial a l'hora d'obrir noves oficines. El turisme vindrà donat entre d'altres elements per la bondat del clima i pels òptims accessos a aquella zona (bones carreteres, aeroports, etc.).

D'altra banda, la competència amb altres entitats d'estalvis es veurà incrementada amb un nou competidor. Ens referim a les entitats bancàries per l'adquisició de nous serveis que fins aleshores estaven reservats a les caixes d'estalvis, com és tota la qüestió de les economies domèstiques. Actualment no hi ha diferències significatives entre els bancs privats i les caixes d'estalvis, ja que ambdós poden realitzar les mateixes activitats. Malgrat això, les caixes d'estalvis controlen una bona part de les operacions familiars, i els bancs privats tenen la majoria de les operacions de les empreses.

Com hem vist, la Caixa de Catalunya s'ha estès arreu de Catalunya on troba un mercat saturat. El nombre d'oficines i d'entitats a la geografia catalana és molt alt. És per això que la Caixa de Catalunya cerca també una expansió cap a l'exterior, principalment obrint oficines a la capital d'Espanya i a centres importants de la costa mediterrània i a les Illes Balears. Cal destacar la cooperació amb entitats estrangeres mitjançant acords.

Amb l'entrada al Mercat Únic cap a l'any 1993, es permetrà als bancs europeus i a les restants institucions financeres, obrir sucursals per tota Espanya, encara que possiblement es concentrin en àrees urbanes importants. Això afectarà la política d'expansió de la Caixa de Catalunya que per fer-hi front haurà de buscar una especialització en temes de clients i de productes.

Per acabar, cal remarcar que durant el període 1975-1989, la Caixa de Catalunya va establir un intens procés d'obertura d'oficines arreu de Catalunya, sense oblidar-se del mercat exterior.

Quadre 1
Xarxa d'oficines de Caixa d'Estalvis de Catalunya. 1975-1989

Any	Total Oficines a Catalunya	% Increment Anual	Total* Oficines	% Increment Anual	Total Oficines Obertes
1975	130	—	130	—	—
1976	175	34,62	175	34,62	45
1977	207	18,29	207	18,29	32
1978	219	5,80	219	5,80	12
1979	244	11,42	244	11,42	25

Any	Total Oficines a Catalunya	% Increment Anual	Total* Oficines	% Increment Anual	Total Oficines Obertes
1980	301	23,36	301	23,36	57
1981	381	26,58	381	26,58	73
1982	423	11,02	428	12,33	47
1983	444	4,96	449	4,91	21
1984	478	7,66	483	7,57	34
1985	509	6,48	515	6,62	32
1986	529	3,93	535	3,88	20
1987	542	2,46	548	2,43	15
1988	554	2,21	560	2,19	13
1989	582	5,05	596	6,43	36

* Total oficines a Catalunya més el total d'oficines de fora de Catalunya.

Font: Elaboració pròpia a partir de «Memòria», Caixa d'Estalvis de Catalunya. Diversos anys.

Notes

¹ Anuari Estadístic de Catalunya, 1988.

² GÁMIR ORUETA, A.: «La localización de las oficinas bancarias en Madrid». 1987.

³ OLIVERAS SAMITIER, J.: «La bancarización del territorio en España (1970-1985)». 1987.

⁴ Quan parlem de comarques, no tenim en compte les tres de nova creació: l'Alta Ribagorça, Pla de l'Estany i Pla d'Urgell.

⁵ DERMINE, J. i NEVEN, D.: «L'Europe bancaire de 1993, une analyse structurelle». 1990.

Bibliografia

ANUARI ESTADÍSTIC DE CATALUNYA, (1989): Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya.

DERMINE, J., i NEVEN, D. (1990): «L'Europe bancaire de 1993, une analyse structurelle», a *La Revue Banque*, nº 503, març.

GÁMIR ORUETA, A. (1987): «La localización de las oficinas bancarias en Madrid», a *Ciudad y Territorio*, nº 71, Madrid, gener-març.

LABASSE, J. (1975): «El espacio financiero», Tecnos, Madrid.

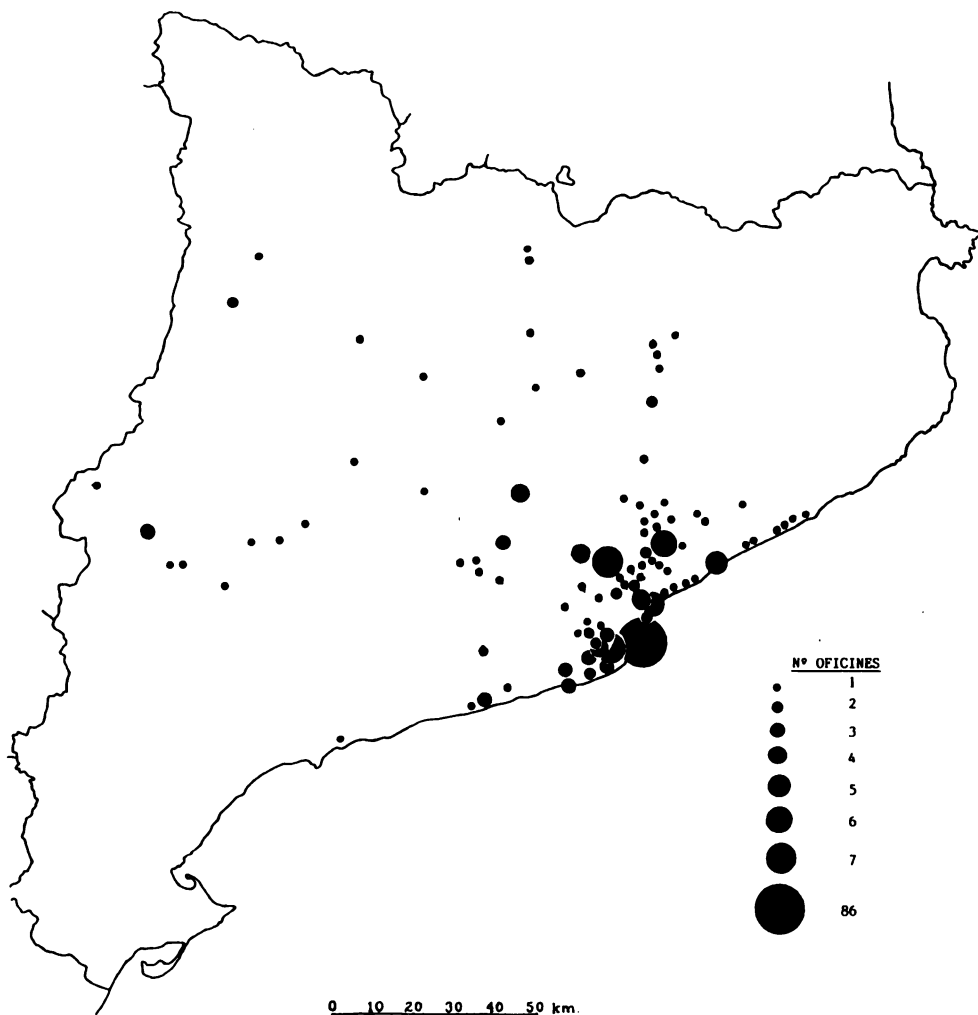
LÓPEZ TRIGAL, L. (1977): «La red bancaria en los lugares centrales de la provincia de León», Estudios Humanísticos y Jurídicos, Publicacions del Colegio Universitario de León.

MEMÒRIA: Caixa d'Estalvis de Catalunya, diversos anys.

OLIVERAS SAMITIER, J. (1976): «Espacio, crisis económica y flujos financieros (1970-1985)», *Geo-crítica*, nº 72, Barcelona.

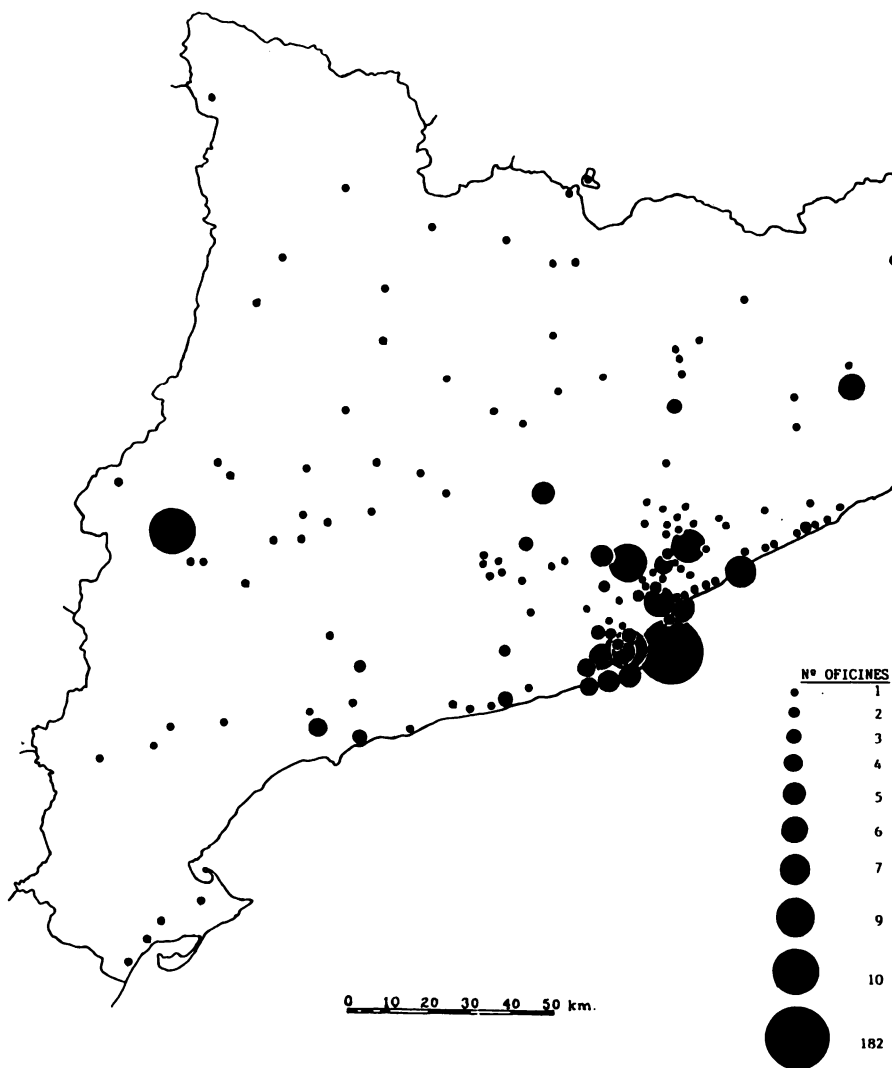
— (1987): «La bancarización del territorio en España (1970-1985)», a *Comunicaciones del X Congreso Nacional de Geografía*, Vol. II, Asociación de Geógrafos Españoles, Universidad de Zaragoza.

Mapa 1
Xarxa d'oficines de la Caixa de Catalunya. 1979

Font: Elaboració pròpia a partir de *Memòria* de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, diversos anys.

Mapa 2
Xarxa d'oficines de la Caixa de Catalunya*. 1984

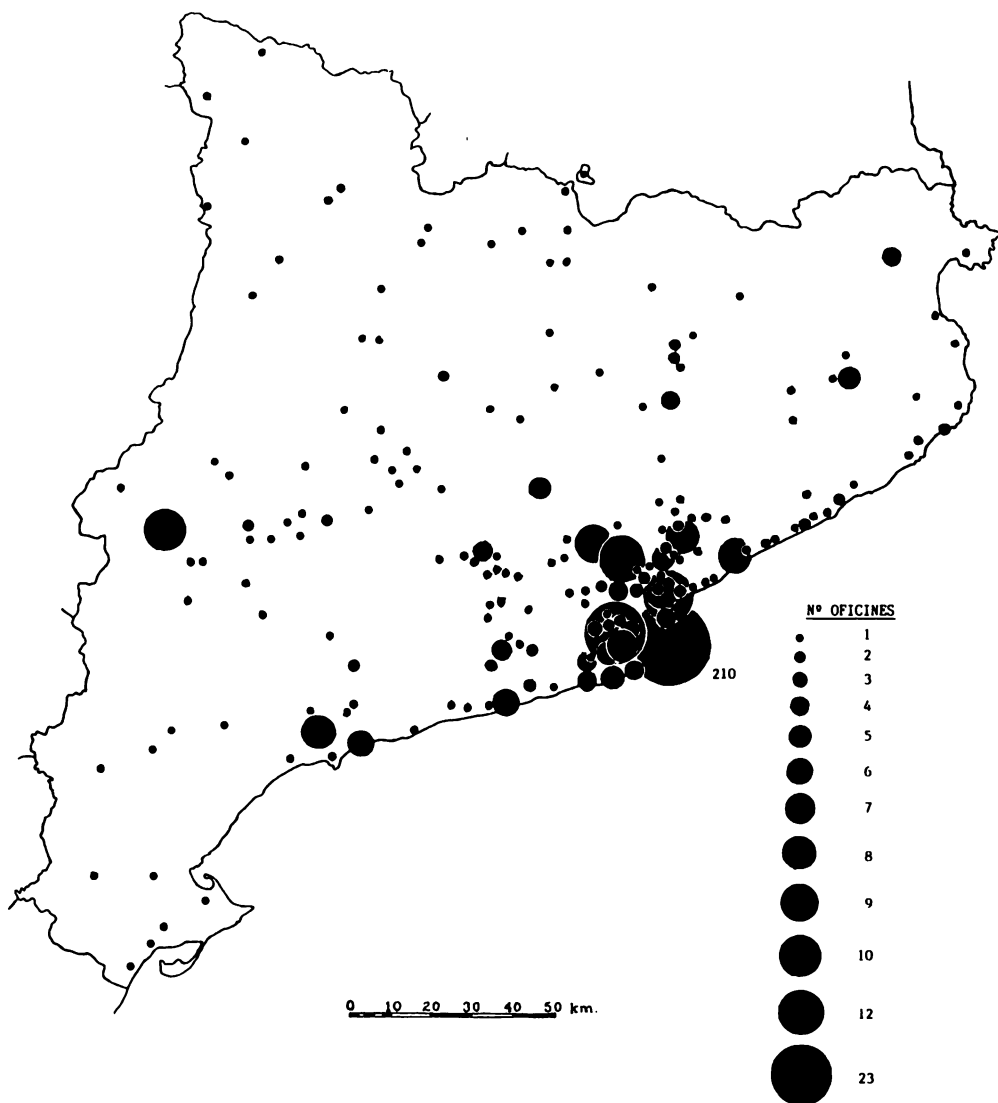

* Excepte les oficines de fora de Catalunya.

Font: Elaboració pròpia a partir de *Memòria* de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, diversos anys.

Mapa 3

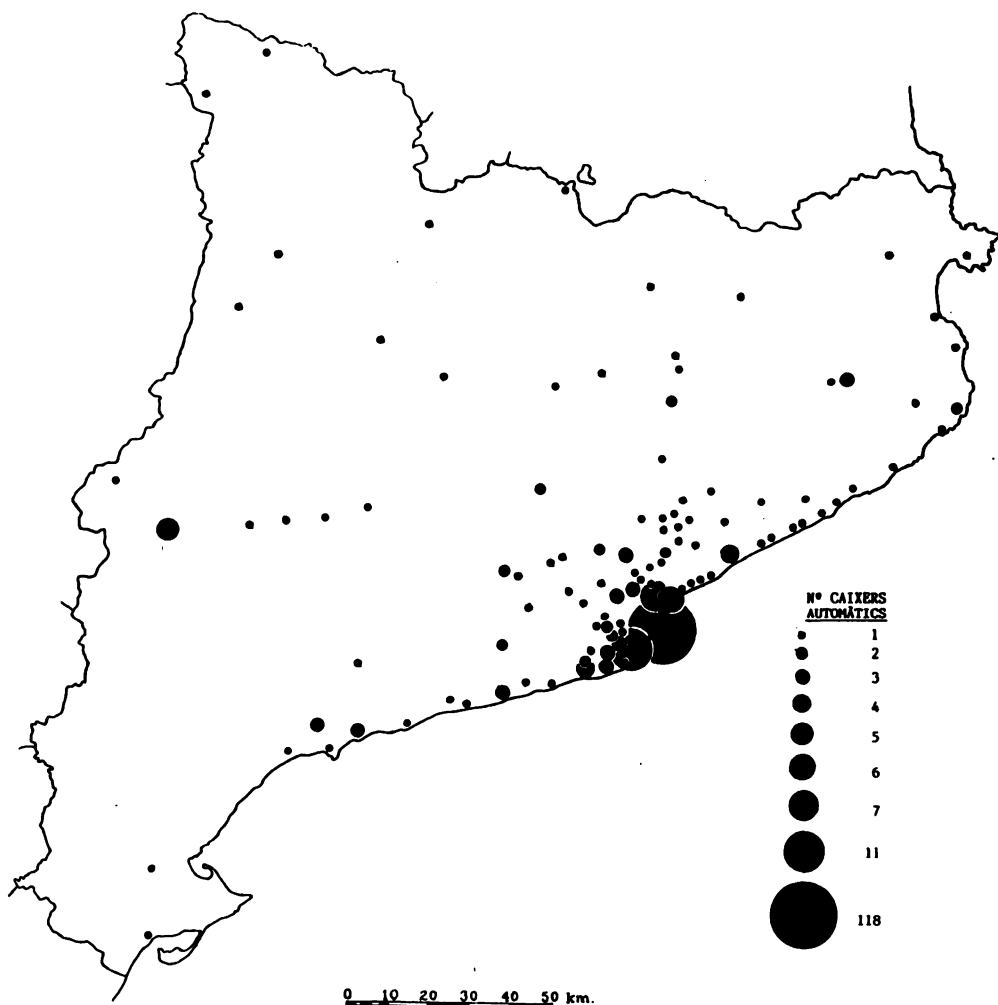
Xarxa d'oficines de la Caixa de Catalunya*, 1989

* Excepte les oficines de fora de Catalunya.

Font: Elaboració pròpia a partir de *Memòria* de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, diversos anys.

Mapa 4
Xarxa de caixers automàtics de la Caixa de Catalunya*, 1989

* Excepte els caixers automàtics de fora de Catalunya.

Font: Elaboració pròpia de *Memòria* de la Caixa d'Estalvis de Catalunya, diversos anys.